

Hrad Heřtyn

ZÁHORSKÁ KRONIKA.

Ustavičný sborník Záhoří a Pobečví.

Uchází čtvrtletně v Dol. Újezdě
u Lipníka n. B.

Ročník VIII.

Září 1925.

Čís. 1.

OBSAH: Drahotuše ve starobě (Dr. Fr. Příkrý). — Kroje ze Záhoří. — Zahubena (J. F. Karas). — Požáry v Lipníku v minulosti (J. Mráček). — Založení dědičného fojství v Dol. Něčicích (Ant. Popp). — Hranice (Ceněk Kramoliš). — Ze starého místopisu města Hranic (Jos. Sindel). — Josef Heřman Agapit Galaš, rodák hranický (O. Brdčka). — Zaklínání povětří (Rud. Kout). — Odmrt na Kelečsku (Ant. Svěrák). — Lidové léčení chorob zvířecích (B. Macalík). — Sbirka pohádek a pověstí o vodníkovi z Lipenska (Fr. Rozsypal). — Drobné zprávy: (Hromové kameny, Výnos půdy na Lipensku z r. 1749, Lidové nápisy na velikonoční vajíčka od J. Huba z Hustopeč.)

VIII. ročník »Záhorské Kroniky« vychází $\frac{1}{4}$ letně (září, listopad 1925, březen, červen 1926) v sešitech o 32 str. a 4 str. obálky. Roční předplatné při hromadné zásilce 10 Kč, jednotlivě poštou 11 Kč; číslo u knihkupce neb sběratele 2 Kč 50 h. — Předplatné dlužno zasílati jen příloženými složenkami čís. 209. 303. Kdo 1. číslo do týdne nevrátí, bude považován za odběratele. — **Adresa na všechny zásilky:** Časopis »Záhorská Kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

Na sjezdu národopisných pracovníků v Praze bylo usneseno sebrati národopisný materiál z celé čs. republiky. Redakce Z. K. provede usnesení sjezdu na Záhoří a Pobečví. — Záhoří a část Pobečví učinilo již před 35 lety první pokus na Moravě, shledávati věci národopisné z našich osad. V Soběchlebích a pak v Týně od r. 1891 vydával p. Dr. Fr. Příkryl časopis lidopisný »Záhorskou Kroniku« — 6 ročníků. VII. ročník vydával p. Ant. Sehnal, tehdy farář v Paršovicích. — V 1. čísle I. ročníku Z. K. z r. 1891 bylo úvodem psáno: »Jest věru na čase, aby se všeliké sebe nepatrnější drobotiny ze života lidu našeho, dokud ještě žil svým způsobem vlastním, cizí kulturou nedotknutým, pilně sbíraly a pro budoucnost zaznamenaly. Z té příčiny odhodlali jsme se vydávati »Záhorskou Kroniku«, jednak pro lid na Záhoří, aby se v životě svých předků jako v zrcadle shlížel, jednak aby lidu podávána četba poučná i zábavná zároveň.« — Po delší přestávce nastupuje Z. K. po osmé cestu krajem. Nejde tedy o založení nového časopisu, nýbrž o opětné vydávání známé Z. K. Úkol časopisu zůstává týž, jenže více rozšířen. Redakce chce s kruhem vlastivědných pracovníků upozorniti v našem kraji na všechno krásné a pamětihodné. Poznejme důkladně svůj domov a milujme jej! Pracujme k jeho rozkvětu! Pomáhejte nám v práci! Nechť každý opravdový přítel domoviny podporuje nás hmotně i mravně ve vydávání Z. K.

Kronika je určena dětem, studentstvu, učitelstvu i občanstvu. U dětí má buditi lásku k domovu, učitelstvu budiž pomůckou k vyučování vlastivědě a nauce i výchově občanské. Občanstvo — zvláště studentstvo — chce naučiti znáti rodný kraj a milovati jej. Budiž krajevou čítankou, čtenou ve škole i doma!

Hlaste se pracovníci ze všech koutů Záhoří a Pobečví!

Posilejte redakci vhodné příspěvky! Z. K. odbírejte ve všech městech, dědinách, v každé chaloupce! Předplatné (při menším nákladu) sotva zaplatí tisk, spoléháme proto na obce, správy škol, místní šk. rady, M. O. K. a O. O. S., dále na všechny spolky s kulturním programem a pod., že nám vydávání Z. K. umožní.

Přihlašujte se! Poctíte tím svůj rodný kraj! Redakce.

ZÁHORSKÁ KRONIKA.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK ZÁHOŘÍ A POBEČVÍ.
VYCHÁZÍ ČTVRTLETNĚ V DOĽ. ÚJEZDĚ U LIPNÍKA N. B.

Ročník VIII.

Září 1925.

Číslo 1.

Dr. František Příkryl:

Drahotuše ve starobě.

Původ města Drahotuš ztrácí se v hlubině staletí před r. 907, zánikem državy Moravské a byly středem okresu do zavedení lenního práva na Pobečví r. 1200 založením Hranic.

Byly okresním městem dle ústavy hradské, opevněné vallem 8 m širokým k jihu a dokola týnem dřevěným i s dvorem zemana a jeho tvrzí v Zachalupči a to společnou rukou na padesáti obcí, mírovní robotou, hradozděním. Na náměstí nedaleko tvrze zemana byl chrámek božství síly životní v lídech, dobytku a rostlinách — Velesa. Před ním odbyvaly se schůze zástupců okresu čili hromada, představitelka svrchovanosti národa, bylo tu i místo trhů a slavností.

Chrám Velese byl na místě hlavního oltáře kostela s pobočními prostorami. Byl malíčký. Podnes na sv. Valentína je tu pouť a lidé kladli v kostele po starodávném obyčeji voskové figurky na jeho oltář: zvířátek domácích, dětí, oudy těla lidského — na přímluvu o životní sílu na poli a doma.

Valy zůstaly jen na jihu města, k bývalým pastvinám. Národ náš do r. 907. měl stejnou ústavu po celém prostranství Evropy. Lze vyčísti z kodifikovaného práva obyčejového od Kněževiny Poljice v Spljetu v Dalmacii do oblastí Vel. Novgorodu. (Svod práva Slovanů, Dr. H. Jireček, Praha 1880; Dějiny práva slovanského, Dr. Alex. Maciejowski, Varšava 1833; Zlomek zeměpisu Slovanů z r. 890 v Mnichově, v Diplom. Morav. I., 67.)

První osadníci před dvěma tisíci lety před nar. Kr. P. usadili se v hrazených osadách na kopcích s dalekým rozhledem. Zde na Pobečví na Obránsku u Hlínka — Kladník, na Týnském kopci a na hradisku za Bělotínem u »Železné brány« (obraný). — Z těchto třech hrazených osad valy, příkopy a sruby opevněných rozrodili se podle rodin, vytvořili začátky nynějších obcí na Pobečví v zádruhách. Jedna nebo více zádruh vytvořily obec. V záduze majetek byl společný, pracoval druh za druhá. V čele obce byl starosta, dříve otec neb nejstarší jeho syn. On řídil hospodářskou práci mužských a žena jeho ženských členů zádruchy. Majetek dědil se z pokolení na pokolení, proto po dnes jmenuje se obec dědina. Výsledek práce společné užívaly vdovy, nepřítomní vojíní, sirotci, starci

i příchozí. Svrchovanost v obci tvořila hromada mužů; v zimě scházela se v pondělí odpoledne, v létě na Záhoří v neděli. Hromada se radila o věcech soudních, trestních, policejních, správních, politických a obranných; radili se, větili, sovětli. Nález — p r a v d a — pronešený byl zákonem, který se hned vykonal. Neptalo se, jednalo se. Někde jmenovala se hromada: věca a místnost větnice, světlice. Od podzímku konaly se besedy, přadlo se, všichni se bavili pod dohledem starších: Tam povstaly zprávy z minulosti, pověsti, pohádky, říkání. V jednotvárnosti hospodářského živobytí byla mládež obveselena pěknými obyčejí a zvyky od vánoc do vánoc — ke tci slunce, zdroje rolnického života.

Vedle zádruh žili v obraně zemané; v Drahotuších větší pro okres, menší na tvrzi Cvrčově, Zbrašově, u mostu přes Bečvu na hradisku zeman ústecký, ve Stříteží, ve Lhotce, v Lipníku a na Neplachově nad Dolním Újezdem. Na rynku v Drahotuších předváděli starostové mladíky 18leté; schopní vřadění do vojska odevzdáním kopí a štítu. V obcích rozdělení vojíní na 10, 50 a 100 s volenými desátníky, padesátníky a setníky. Rok každý 10. muž tvořil družinu zemana. Všecky družiny malých zemanů ovládal zeman v Drahotuších. Vykonával s nimi usnešení hromady okresní, pečoval o jistotu a bezpečnost celoživotně. Bojoval v čele družiny a družina za něho. Na praporu měl černého orla, též na štítě svém a podrízených vojínů. Tím se lišili od vojínů cizích.

Tak tu a na Záhoří žili naši předkové z doby mladší kameenné. Hrazenou obec nazývali h r a d. Taková osada Hrad podnes jmenovaná, je nad Dřevohosticemi — Kostelcem — v lese na kopci, ovládající kraj Hulína. Mohylový hřbitov z mladší doby kamenné je u Líšně. Hrad u Hrádek nad Přílepy s mohylami u Žop — Holešova. Hostýn s mohylami od Bílavka po Prusenovice v lese Ochoze. Hrad nad Kunovicemi, Loučkou — Podolím. Hradisko u Choryně s mohylami v lese Dubnavě až k Nemetícím.

Toto jsem po letech našel. všude několik mohyl otevřel. V okolí, kolem těchto pravěkých hradů = měst, našel jsem množství kamenných zbraní, bronzových zbraní — i předmětů životních. Tak dokázáno, že první osadníci našeho národa přišli sem od východu asi 2500 roků př. Kr. P. Nálezy jsem uložil ve Vlasteneckém muzeu v Olomouci, něco v Hranicích. Náš národ žije tu osobitým životem od pravěku.

V Drahotuších odbývaly se do nedávna trhy, jatky na rynku nedávno odstraněny. Bývala tu rozsáhlá radnice s dvěma věžemi, pivovar podle ní.

Dcera Drahotuš — Hranice — vzrostly a Drahotuše mají na vzpomínku staré doby pouze jméno m ě s t o.

Kroje ze Záhoří.

Záhoří u Lipníka n. B. dle prof. Jos. Klvaně (Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. XXX., čís. 3.) jest onen kraj, který vůči městu tomuto jest »za horama« týnským směrem k Bystřici p. H. Částečně patří do hejtmanství hranického, částečně do holešovského. Táhne se od Paršovic přes Soběchleby k Hračanům, přes Byškovice k Hornímu Újezdu, Loukovu a Dřevohosticím.

Kraj ten byl do nedávna od světa hodně odloučen. Neměl dlouho dráhy a též okresní silnice teprv v poslední době se rozmnožily. Proto se dlouho ve své starobylosti a rázovitosti zachoval, jakkoliv patří vlastně pohraničnímu území Hané. I kroj se tu zachoval o desetiletí déle než na Hané a vymizel teprv v letech 80tých minulého století.

Záhoří patří k nejsevernějšímu výběžku hanáckému. Hanáci přecházejí tu některými maličkostmi v kroji mužském již do valašského rázu. Že však přece Záhoráci jsou Hanáci, poznáme nejen podle nářečí, které takměř úplně shoduje se s nářečím kroměřížským, ale i podle kroje, jak jej na př. náš obrázek předvádí.

Kroj popisuje prof. Jos. Klvaňa, který o výstavkové slavnosti v Dřevohosticích r. 1893 zachytil fotografiemi celou řadu záhorských krojů i typů (hlavním původcem slavnosti i výstavy byl Dr. František Příkryl) a popis je uveřejněn i s obrázkem ve Světozoru roč. XXX. čís. 20. Tam také píše: Ženské jsou úplně po hanácku oblečeny, byť i ne tou bohatostí pravé, pomoravské Hané; nevěsta uprostřed má i úvodnici (plachtu nevěstinskou) rázu hanáckého, žlutě vyšitou, i pantlík na hlavě, třebas i tento více věnci se podobal, než té koruně zrcadélkové, které se na Tovačovsku a Kroměřížsku pahlík říkávalo. Mužští ovšem jinak jsou — v letním úboru — spravení než Hanáci praví. Mají žluté kožence, modré vesty a kabátce. Ale když v zimě oblékl se některý z mých strýců do dubňáka a posadil »schořovicu« na hlavu — nebyli byste ho ze zadu od Hanáka pravého rozeznali. Pod kožuchem ovšem vykukovaly — krpce huněné rázu valašského a bílé huněné nohavice, taktěž již valašské.

(Štoček zapůjčen naklad. Šolc a Šimáček v Praze.)

J. F. Karas:

Zahubenča.

Bylo o hodině duchů a prám té noci nehrubě světla, na nebi jen trocha hvězd, měsíce nikdež; starý Matúš, faju v hubě, putovali od Vašutového šenku cestou necestou a bylo jim dobře, jakoby měli dušu v peřú, natřásali se na křivých nož-

kách z prava na levo, aji zpívali tu svou oblíbenou svatební, občas, faju do hrstí, hučali, jakoby gdesik v patericu mlátili.

U lavek — hrůza hrůzoucí; něco tam zaplakalo jako malé děcko, zaškytalo; strýc hledíjá před se a je jim v té chvíli jagsik měkko. Něco se valí proti nim a je to napřed malúcké, neúroku, jako za groš kudla, ale běda reta, začíná růst po chvílce, jak z vody roste čím bliž a má to proti nepatrnému těličku hlavu cosík velikánskou a baj i ručky dlúhé a tenké tajak strašidla, neprav tak ani ozak, člověče, ale je to na ozaj dušisko!

Strýc edem pomrklí a migli sebou kus od cestty, myslili, že to zinatou, když zmiznú v tínku; začali taky jakousi zařikavačku nekonečnou, mátlí se však a nemohli si připomenout mocného slova; edem zle, Bože, nedaj, strašidlo ide pořád bliž proti nim a už je velikánské, badali, jako farářova hrubá vrata; bylo jim okolo srca, jakoby v tu chvíli měli škrtnút do hluboké dúry na Radhošću.

A dušisko jim povídá:

— Su zahubenča, túlám sa už sto let kolej této vody neščasné a musím fa, člověčísko, roztrhat na sto kusú.

Líná huba, Valachova škoda. Strýc sa ozvali:

— Řeci, neprav hlupoty, neprav, řeči, nač bys ňa trhalo, dyž sem ti neblížil?

— Su zahubenča a musím trhat každého, gdo sa v noci túlá u lavek a zpíve; čuješ, i musíš v tu hodinu umřít! — Ale dyž sa ňa ani trochu nesce! —

— Já, to sa nesce ledakemu! —

Starý Matúš byli dost nařatý gořalčískem, dyž do pú noci u Vašutú korhelili, ale teď sa jim v hlavě rozsvětliło, jakoby tam tam mněli tú největší kostelní svicu a řekli si: »Ťaňu, je zle, na ozaj zle, řaňu, dušisko ňa roztrhá, dyž musí...« — Ale protože za mlada jidali vtipnou kaši velkou užicou, honem smekli baranicu, podávali ju zahubenčeti a prosili:

— Řeci, na téj mi ukaz, máš i takovú moc a sílu, abys' dobře trhlo, před smrtú má, tak ví sa mi, každý právo, aby sa mu to i ono vyjavilo.

Zahubenča bylo nějaké pyšné, chtělo Matúšovi ukázat sílu, pcpadlo baranicu a jak škubalo tak škubalo, ale ta byla stará, dobrá, z uzralého barance a dratvú sešitá, ne jak teď — z ledajačiny, cgar do ní dvakrát nabere písku, jednou vody a je dúra, co by pěst prolezla. — Zahubenča pracovalo o tři vzdechy a zapctilo se, nežli se mu podařilo ji rozcasnovat. Strýc zatím pomygli sebu pod vrbu a gdyž na něj nehledělo, šikovně huplí na stromčisko, lezli jako o základnou, až si dlaně odřeli a čelo taky; věděli dávno, že zahubenča na vrbu nevy-leze, vsecky stromy, z nichž sa berou kočičky na květnú nedělu, má zapověděné. Šplhali výš a výš, ale dušisko chňaplo po nich, strhlo jim s pravé nohy botu, začalo ji trhat na drobné

kousky. Matúšovi bylo, jakoby na štutrobu spolkl živého scůral. A gdo by sa také nehñeval, dyž obutí měli zánovní, dobré, stálo hrůzu peněz a Bože nedaj, co řekne Rozína, až sa vrátí domů bez obutí, i bez baranice? Zná ju, manželku věrnú, už dávno a ví, že v ní neňá za komára dobrého, řeci, Rozína popadne kopistí!

A zahubenča:

— Matúšu, polez dolú!

— Ná, co myslíš, neznahaňbo, chtělo i bys roztrhat aj druhú botu?

— Matúšu, polez, musím ťa roztrhat celého, prosím ťa, neotálej!

— Až naprší!

Neujdeš ňa, není možná!

A zahubenča počalo vrbú třepat ohromnú sílu, casnovalo ňú sem a tam pilně jako za plat, funělo až hrůza a Matúšovi bylo nahoře mezi křehkým haluzím jako o zemětřesení. Ale drželi se oběma rukama a edem škádlili dušisko, že jěj za mlada také tak namulka kolébali.

— Matúšku, pěkně ťa prosím nebuť na mňa zlý a polez dolěj!

— Sce se ňa!

V tom gdesik zakokrhal kohút, jednúc, dvakrát, ba ai po tíi razy kokyryhú a zahubenča se ztratilo z pod vrby jako pára, strýc nevěděli, pomínulo i sa do země, či zašlo i do nedalekej vody. Hleděli na pravo i na levo a nikde nic, na ozaj nic, tož po chvíli slezli a putovali k domajšku o jedné bosé, druhé obuté, bez baranice. To sa ví, že ich doma věrná Rozína kopistú uvítala!

[Z a h u b e n č a je dítě, zmarněné matkou před okřtěním, tedy české nekřtěňátko; zdržuje prý se u vod a moří lidí, zvláště prý má spadeno na zmrhalky — zavítky — a na opilce. Je to »duch« pozdějšího data, protireformační, kdy každá pověra nalezla dobrou půdu; pro urozené vymysleli pověry o bílých paních, pro neurozené o pokladech, »na odstrašenou« také o zahubenčatech, které Valachům poněkud nahradily i českého — ale mnohem staršího, pohanského — bracha hejkala.]

Prof. J. Mráček:

Požáry v Lipníku v minulosti.

Několik slov úvodem.

Požáry ve městech v dobách minulých bývaly svým rozsahem mnohem větší a hroznější než za dnešních dob. Bylo těžko omeziti požár, ježto domy neměly bočních štítů a střechy jejich kryté šindelem byly vzájemně mezi sebou vázány; nebylo také účelně zřízené pomoci požární. Je přirozeno, že každý snažil se nejdříve svého domu hájiti.

Příčiny požárů byly různé: neopatrnost, msta a loupež.

Byli lidé, kteří zapálili město a pak ve zmatku vzniklém loupili; jiní dali se za peníze najati, aby požár založili. A ač na palice ustanoveny byly přísné tresty — trestání na hrdle — přece mnozí se nelekali i za nepatrný peníz dáti se najati pro žhářství.

Policie požární, kterou na starosti měl úřad městský, stihala i ty, kteří z neopatrnosti způsobili požár. Měšťané nabádání jsou k bdělosti a opatrnosti. Kdo toho zanedbal, byl stížen trestem: u koho počalo se chytati a oheň ještě nevyšel jsa včas zdolán, ten trestán pokutou menší; kdo způsobil škodu svému sousedu, trestán přísně, i statek mu mohl býti prodán na náhradu škody. Vedle trestání na penězích byl i trest vězení, ba i obojí.

Konšelé města dali také konati prochlídky po domech, jak s ohněm se zachází: zda nechodí se za tmy po domě s hořící loučí nebo se světlem bez lucerny; také konány prohlídky komínů.

Dbáno také toho, aby každý dům měl věci potřebné k hašení ohně: žebřík, háky a konvice. Podobně i úřad městský mívál na radnici nářadí k hašení ohně.

Řády požární nařizovaly, aby i na půdách domův umístěny byly veliké kádě naplněné voďou, zvláště za doby sucha, nebo i před domy.

Vznikaly-li požáry ve městě často a bylo-li zřejmo, že je to ze žhářství, byly nařizovány hlídky ze sousedů ve dně i v noci. Jak při požáru sousedé měli si počínati, obsaženo bylo v řádu požárním.

Požár ohlašován byl bitím ve zvon na věži kostelní nebo zvláštním zvonem požárním na radnici. Na věži radniční hlásný vyvěsil ve dne prapor, v noci svítilnu na tu stranu, kde hořelo. Scusedé měli běžeti k ohni s žebříky, háky, sekerami, nádobami a konvemi na nošení vody.

Požár r. 1613.

Těhcz roku (1613) v neděli provodní, to jest 14ho Aprilis v šestnáctou hodinu, právě když se jest na poobědní kázání zvonilo v kostele farním města Lipníka, z domu panského z nedbanlivosti čeládky cheň vyšel; v tom že vítr polední hned na ulici oseckú přiletěl, v jedné hodině vsecky ulice okolo města k půlnocní straně, tolikéž i město počnouc od jednej brány až k druhé, po té straně jakož rathous jest, zachvátíl, k tomu i do hranickej ulice se dostal a ji po jedné straně až po stodolu Zikmunda plamenem strávil. A tak ohněm tím skazeno jest přes 200 domův, k tomu rathous, kostel, fara, škola, špitál; v městě strana druhá, jak Zikmundův jest dům, od jednej brány až k druhé od zlého hostě obstála. I taky věž, na nížto jsou zvonové, cest našich hlasatelové, velmi draží klenotové, s nimi vprostřed ohni stála, již vnitř hořeti začala, trám i pro-

vaz u Michala, (jest Michal z vosmdesáti centnýřů, jak mnoho platí?, v ohni měl za cvintlík státi): Sice který domy sou spálené, veliké v nich škody na šatstvu, dobytku a stříbře, obilí jsou zdělané; ano i sedm židův jest shořelo, křesťan žádný ohněm tím nezahynul. (Z pamětní knihy Hejdučkovy).

Tento oheň připomíná nám nápis na domě č. 66. v ulici Palackého. Nápis na kamenné desce zní: Za času panování urozeného pana p. Jiřího staršího Bruntálského z Vrbna a na hradě Helfenštejně a Kvasicích na místě tomto, kdež špitál obecní byl a ohněm léta 1613 v neděli provodní k skáze přišel, na téměř místě dům tento nákladem obce lipenské vystavěn za purkmistrů Martina Zikmundka, Martina Slováčka léta 1616.

Požár r. 1633.

Léta 1633 nešťasného, v němž bylo hrozného zbroje, stala se hrozná a strašlivá pokuta boží v outery po památce stěti J. Křtitele božího, jenž byl 30. Augusti; mezi 10. a 11. hodinou vyšel oheň od Honse Pulka, perníkáře a jednoho toho času radního, však v nebytnosti jeho v domě, ta prutký a hrozný sem i tam plápolající jak voda, prudkým poledním větrem jsa pužen v jedné hodině toto popálil: Nejprve jeho Hanse Pulka (vedle piv zepsání jest nyní vedle Jana Mohlnického na tomž domě Václav Smýkal), Jan Laudnar etc., až na masné krámy a zatím dále 31 domů jest jmenovaných, škola; proč to pán bůh učinil? Pro pechu správcův školních; majíce dítky umění literárnímu a známosti boží učiti, nastavěli sobě koní a maštaly nadělali, peleši lotrovskú. Odkud oheň zapálil dvěře pod šnekem, kudy se na pavlač do kostela, kde žáci bývají, tam pod tím šnekem kněz měl plno sena. To seno se zapálilo a šnek přikrytý šindelem se chytíl, dvěře u kostela, kudy se na pavlač vchází, takže dosti těžce se uhasilo, že se k varhanám oheň nedostal.

Odtud zas ten oheň dal se a zapálil nad kaplí krov šindelem přikrytý, a z té kaplí oheň vešel pod krov na kostele skřídlicí přikrytý. A tak dlouho tam pod tú skřídlicí vazba hořela, až to všecko padlo i vežka plechem bílým přikrytá a zvonec se v té vežce rozpustil.

Z toho krovu nad kostelem vešel oheň na krov pod veží při kostele, šindelem přikrytý, kterážto veže budouc prve o třech báních mědí přikryta, leta 1613 ohněm odkryta byla. Ten krov na té veži šindelem přikrytý zhořel, do té veže oheň padl a všechny půdy, schody popálil, až se na klenutí zastavilo nad měchy, kde varhany. A od horkosti ohně, kdyby se nebylo vodou zalilo, byly by se varhany chytily.

V tenž oheň 7 gruntův židovských zhořelo a 6 pro přetržení ohně otrháno. V těch 7 gruntech bylo 18 hospodářů, a pro prudkost ohně nemohouce nic vynésti, o všecko přišli. Židovská pak obec, majíc u Eliáše žida, školníka svého, některé věci obecní darované z Vídně, z Nyklspurgku od židů,

od stříbra a zlata, hotujice k svátku nového léta, dadúc to vyčistovati zlatníku svému židovskému, to ohněm skaženo. Počítají škody ke 400 zl. (Z pamětní knihy Hejduškovy).

Ohně r. 1728.

Dne 23ho Juli a 1728 mezi šestú a sedmou hodinú po poledni udeřil hrom do veže klášterskej, která taky hned chytla a střecha neb vrch ohněm stráven jest, však ale s boží Mti a opatrování, taky přispění lidu, při tom zůstalo, že dále ani na kostel, klášter, zámek neb do ulice se nerozšířil, a zvony obhájené a zachované jsou, začož Bohu poděkování se činilo.

Dne 4ho Novembris 1728 zse povstal oheň v zámku, kde se na prostřední síň vejde pravo v malej světničce, z kteréž se do hrubej s oknamí do ulice vchází. Tu příležitost vždy páni hejtmani užívali; tenkrát pak p. důchodní Ign. Grueber o poledni při obědě trochu, kamž se cítil, a neměřkovali, odkud by přicházel, až se víc rozetlelo, spatřili, že nad nima stukatorboden tlí, pro kterou vyvedení jeden trám koncem do komína založen byl, a odkud začátek se vzal, tak mezi prvnější podlahú a tu novú štokaterskú tlelo, svrchu i zesodu se zalívalo, až přece jeden protlel i s deskami dolú spadl, že jednoho souseda Jiříka Beyera připadl. Musel býti domů nešen, a to odležel. A tak uhašeno bylo, že dále ven neb do střechy se nedostalo.

Teho dne po tej z neopatrnosti židovskej ve dvou místách blíž synagogy jich počalo se zase chytati, však ale na brsky přispění všecko se časně uhasilo; a lidé všeci přestraseni byli, že sotva jedno pomínulo, druhé nastalo, domnívajíce se, nejní-li nějaké schválný ohně založení, což se varťovati a pozor dáti muselo. (Z pamětní knihy Hejdučkovy).

Oheň v souhradskej ulici r. 1731.

Dne 25ho Maii 1731 u vdovy Madleny Čechovej, bývalej zámeckej vrátnej, ráno mezi 5. a 6. hodinú vyšel oheň z chléva; podkuřovala krávy. Bylo v outerý svatodušní. Zhořely jí 3 kuse hořezího.

Jsouc velký viter k západu, skočil oheň skrz ulici na druhú stranu, zapálil chalupy vrchem a jakožto dřevěny v půl čtvrti hodiny 5 jich od Bečvy poslední i v nic se chytly a do gruntu zhořely. Tu pak 6tá, kde oheň vyšel, jenom zdi zůstaly, a těch pět se všema mobilii, co měly, že sotva s životem lidí ven se z nich reterirovali a uskočili. Na těch 6ti chalupách s hašením a bráněním přestalo, že chvála bohu dále nepřišlo. To ta dobrá hospodyň s kouřením přede dnem krav spůsobila; seděla a prodala se jí ta chalupa, dětem dajíc jejich díly, jejich 50 R pohořelým se rozdaly. Ale což to proti trpící škodě? (Z pamětní knihy Hejdučkovy).

Oheň v městě od udeření hromového r. 1731.

Dne 25ho Julii r. 1731 na den Sho Jacuba s poledne o 4. hodinách udeřil hrom do Jakuba Čecha domu rožního u osec-

kej brány vedle židovské uličky. Hned v udeření plamen a velké černý kouř vyskočil. Shořel vrch celý i také jedna střecha sousedy Enenglovej, druhá a třetí dům, strhnouty střechy jsou, takže se s pomocí boží uhasilo a do 6. hodin po všem bylo. Lidu bylo mnoho u S. Anny a v takovém hromobití i v ulicích sem tam, každý v svém domě hleděl svého, že málo k hašení se jich nacházelo, ale bůh sám seslal i odvrátil, nepochybně skrz přímlovu S. Jakuba, rodičky boží, S. Nicol. Tolentinského a S. Jana Nepomuckého, patronův města, že se v kostele modlení a fulgure et tempestate, libera nos Domine, před statuama na rynku zpěv večer držival. Tak že, hned po tom udeření a když dům v plameni byl, vítr velký šindele ohnivé na jiné domy nosil, až sem na rožní dům od brány hranické, jak se ke kostelu obrací a chodí, na cestě žížlavé uhlí se nacházelo a na ulici dříví dlouhé ležící chytati se počalo, takový neobyčejný příval spadl, že přes rynek přes město domův viděti nebylo, přes rynštoky po kolena lidí ve vodě přecházeti museli a u hořícího domu zastavili rynštoky, bylo k hašení plná ulice vody před domem hned, že tím spěšněji zalívati mohli. Ten díšť ty po domech sem tam skrz vítr roznešeny žížlavy šindely zalil a uhasil. Sho Jana Nepomuckého hasila přímlova. Kdo ví v kolika místech by se bylo chytílo, že by lidé nebyli věděli, kde nejprv běžeti a brániti, a snad by celý město bylo ohněm stráveno, jestli i na předměstí nebylo by se dostalo. Za to potrestání i věčícího neštěstí odvrácení buď bohu poděkování a chvála i jeho svatým. (Z pamětní knihy Hejdukovy).

O radním písaři a měštěninu lipenském Bernardu Františku Hejdučkovi a jeho pamětní knize psáno ve výroční zprávě české reálky v Lipníku ve šk. r. 1911/12.

Antonín Popp:

Založení dědičného fojství v Dolních Něčicích.

Kdo zastavil se na své pouti v našem hostinci, uzřel nad výčepem dva zasklené obrázky ve velikosti 43/73 cm a 34/66 cm zaprášené a jakoby zapomenuté.

Jsou to vlastně dvě starobylé listiny z roku 1774. Osm velkých iniciálek v nápisu, vkusně provedených, vyzývalo mne k tomu, abych požádal majitele hostince o jejich zapůjčení.

Odeskiv oba rámy a očistiv listiny, dal jsem se do luštění. Německý originál psán je na pergámenu a proražen dole třemi otvory, jimiž prochází šnůra žlutorůžová. Účel její byl držeti velkou pečet knížecí, jež bohužel dnes chybí. Patrně byla nepohodlnou při zarámování a uříznuta. V pravém rohu něm,

textu psáno latinsky: Ad Mandatum SSo suae Celsitudinis proprium. Franz Anton von Sonnenfels, k. k. Rath und Fürstl. Hofrath. (K vlastnímu rozkazu Jeho Vznešenosti. Frant. Antonin z Sonnenfelsu c. k. rada a knížecí dvorní rada). — V levé třetině nápadnou černí psaný podpis Carl Fürst von Dietrichstein u. Proskau.

Máme tedy před sebou pergamen Karla, knížete z Dietrichsteinů, jenž byl v té době (1774) držitelem panství lipenského. Slul (dle Kahligova »Hrad Helštýn) Karel Maxmilian a žil od r. 1738—84. Rod Dietrichsteinů pochází z Korutan, kdež je znám již v 11. století. Za tureckých válek vyznamenavší se Pankrác z Dietrichsteinů, byl císař Maxmilianem jmenován číšníkem vévodství koruntanského. Jeho syny započínají dvě větve rodu. Mladší větev začínající Sigmundem (1484—1540) nese jméno Hollenburg-Finkenstejn. Jeden ze tří synů tohoto, Adam, obdržel od Rudolfa II. panství Mikulovské (Nikolspur), základ Dietrichsteinovského majetku. Syn jeho František kardinál z Dietrichsteinů 1620—1636 byl vynikajícím státníkem a za své služby obdržel listinou ze 16. 4. 1622 panství Helštýnské, Hranické a Drahotušské. V pondělí svatodušní 1623 slavil kardinál vjezd svůj do Lipníka, den na to navštívil Helštýn. Dědic a bratřevce kardinálův byl Maxmilian II. (1636—1655). Nástupcem byl Ferdinand 1655—1698. Tomuto daroval císař Leopold I. za služby jeho panství a pevnost Trasp ve Švýcařích. Kníže byl velice dobročinný a založil chudobinec v Mikulově, Lipníku a Hranicích. Leopold (1698—1708) miloval stavitelství. Walter František 1708—1738 oženil se podruhé s hraběnkou z Pruskova (Proskau), čímž tyto statky připadly později rodu. Jeho syn Karel Maxmilian 1738—1784 byl mecenášem studentů, rostlinopiscem. U dvoru Marie Teresie byl ve veliké přízni. Sama císařovna přijela prý na jeho stříbrnou svadbu do Mikulova. Dědil statky Pruskov a připojil znak jeho ke svému. Jeho syn Jan Karel 1782—1808 byl dobrosrdečný. Vypráví se, že jeda v obyčejném kočáře měl potkatí bujně čtverospřežení. Volal na kočího: »Vyhni, tam jede náš kounický správce!« To by poukazovalo na jeho vychovatele — otce Karla, že byl povahy dobré, skromné. Tento Karel podepsán jest na pergámenu, jenž obsahuje ve svém textu privilegium rychtářů dolnoněčických s datem 1. září 1774.

Jak tedy bylo založeno dědičné fojství? Ač pergamen doprovázen jest českým doprovodem na papíře velikosti 34/66, pořídil jsem překlad správnější, neboť neumělý písař překládal slovo od slova, takže smysl textu je mnohdy nejasný. Zní tedy listina:

Z Boží milosti Karel, svatě římské říše kníže z Dietrichsteinů v Mikulově, hrabě z Pruskova, pán svobodného říšského panství a pevnosti Trasp, svobodný pán na Hollenburku, Finkenstejně a Thalberku, dědičném lénu v Korutanech, dědičný

Jägermeister ve Štyrsku, rytíř zlatého rouna, Jehoho Cis. Král. Apošt. Majestátu skutečný tajný rada a komorník.

Dosvědčujeme tímto veřejně a známým činíme před Nami, Našimi dědici a potomky, kterak Nás Náš usedlík panství lipnického a poddaný Jan Švehlíček ze vsi Dol. Nečic prosil, abychom ráčili z nejmilostivějšího ohledu na právě několik let zastávané místo vesnického rychtáře a zásluhy tím získané jeho statek na dědičné rychtářství vsi Dolních Nečic prostřednictvím řádného »Privilegia« na všechny budoucí časy milostivě povýšiti.

Jelikož pak jsme zvyklí dobré vlastností a obzvláštní zachovalost Našich milých věrných poddaných každého času výbornými milostmi odměňovati, chceme tedy a prohlašujeme pro Nás, Naše dědice a potomky milostivě tímto, aby dříve vzpomenuť Jan Švehlíček se všemi svými descendenty (descendo = sestupovati, sejíti dolů, odebíratí se z vyššího místa dolů) a nástupci gruntu od nynějška do příští byl dědičným rychtářem považován a ctěn, jakož i aby jeho zmíněný statek na všechny budoucí časy zůstal privilegovaným statkem rychtářským. Následovně bude pečovati, aby toto dědičné rychtářství právní záležitosti vždy in prima Instantia (u první instance) projednávalo a obstarávalo výběr před tím u oněch obdobných rychtářů složených a zaplacených poplatků a nálev piva jakož i kořalky, kteréž obojí však musí si též z Našeho Vrchnostenského Týnského pivovaru a palírny sám, spolu bez nejmenšího robotního závazku (Roboth Coniurenc) (coniuro = zavázati se) přivázeti.

Za to ale bude obdržitel (impetrant = impetro, obdržeti, dosíci, dostati něco) zavázán nejen v Urbariu založenou tak zvanou válečnou daň c St. Jiřím a Michalu po každé à 46 kr, celoročně 1 zlatý rýn. 32 krejcarů, pak, ježto zůstává vyjmut z naturální roboty, ony dosud též na St. Jiří a Michala placené 1 zl. 30 kr. s třema Ryn. 13 krejcarů nejen dobrovolně zapraviti, nýbrž i každý rok z vinného kraje nebo z Mikulova výměnou za jednu moravskou měřici ovsa a 1 zlatý čtyřicetpět krejcarů hotových peněz jednu bečku vína o desíti vědrech přivéztí a tam Victualie (životní potřeby) neb jiné potřeby z Lípníka odvéztí. V případě však, že by se přítomně (itzt) zmíněná fůra (in natura) po něm nepožadovala, za ni do našeho důchodu 4 zl. 40 kr. zaplatiti a nad to ročně nejméně za 8 zlatých ryb z rybníků ku výprodeji (zur Versilberung — zpeněžení). A stejně jako bude vázán vzhledem k oněm k jeho statku se odnášejícím dávkám a kontribucím a jim rovným — pro vždy společným závazkem s jinými zůstane se všemi svými descendenty uctívým poddaným jak dosud a podléhá zároveň i on i títo povinností každoročně za sirotky do hejtmanské kanceláře se dostaviti; nadějeme se, že zmíněný Jan Švehlíček

a jeho potomci budou tím horlivěji snažiti se přesným plněním povinností svého stavu a jiné povinnosti věrného poddaného plniti, hlavně však o všemožný odbyt našeho panského piva legálně (Legalis) se zasloužiti, a že v opačném případě Privilegium ihned zrušíme a přenéstí dáme na někoho jiného tohoto vrchnostenského emilostnění hodnějšího.

Dokládáme a poručíme též všem Naším nynějším (itzt) i budoucím hejtmánům, vrchním, důchodním, purkrabím a obročím, pak všem Naším poddaným na Našem knížecím panství lipnickém spolu a zvlášť, aby nechali na pokoji zmíněné **Dolnoněčické dědičné rychtáře** při tomto uvedeném obdarování a nikdy proti nim nejednali a ani jiné k jednání nezmočňovali a tím pevněji se jich ujímali a je všemožně chránili.

Na svědectví toho jsme se vlastní rukou podepsali a Naši velikou knížecí pečet přivěsiti dali.

Dáno v Naší knížecí residenci města Mikulova prvního září, roku tisícího sedmistého sedmdesátého čtvrtého.

Carl Fürst von Dietrichstein-Proskau.

Čeněk Kramoliš:

Hranice.

Město leží mezi vtckem říček Věličky a Ludiny do Bečvy. Má velmi krásnou polohu i okolí a na blízku lázně Teplice, kde vyvěrá ze země voda 22° C teplá, obsahující kyselinu uhličitou. Léčí se jí choroby nervové, srdce, revmatismus a jiné. Lázně, které jsou zakoupeny nemocenskou pokladnou z Mor. Ostravy, se rozšiřují, poněvadž nestačily pro nával hostů. Nedaleko na návrší vystavěno bylo v minulém roce nádherné sanatorium.

Hranice založil mnich Jurik (Jiřík) z kláštera rajhradského, který se tu r. 1167 usadil a údělný kníže olomoucký Bedřich daroval město s okolím rajhradskému klášteru. Obraz zakladatele Jurika vymalován je na stropě tanečního sálu v Besedě.

Premonstrátský klášter na Hradisku u Olomouce, jenž byl od r. 1201 majetníkem Hranic, vymohl povýšení obce na město a opat jeho Chválek dal je opevnit vysokými zdmi a obehnat hlubokým příkopem. Zbytky jsou dosud patrné. Od r. 1491 se majetníci Hranic často střídali, až r. 1848 zrušeno bylo poddanství a městem i obcím dána samospráva a samostatnost.

Pozornost přičichá do Hranic upoutá především zámek, kostel, který uprostřed náměstí stojí a městská radnice. Budovy s věžemi.

Zámek zbudován byl Janem z Pernštýna r. 1514 a měl 51 pokojů a 2 věže, z nichž jedna musela býti později zbořena, hrozila spadnutím. — Před vchodem do zámku je zachována starobylá zámecká brána. Ve zdi od přední brány zámecké jsou vloženy kamenné desky s erby rodiny pana Kropáče z Ne-

vědomí, jenž byl majitelem města 1553—1572. Nyní je v zámku v přízemí důchodkový a lesní úřad panství a v prvním poschodí okresní politická správa a evidenční katastr.

Před válkou 30letou byl pánem Hranic Václav Mol z Modřelic. Jelikož se přidržoval strany proti císaři, byl po bitvě na Bílé hoře odsouzen k smrti, ale rozsudek změněn v doživotní žalář na Špilberku a ku ztrátě statků, které císař Ferdinand II. daroval kardinálu olomouckému knížeti Dietrichstejnovi.

Obyvatelé Hranic museli slíbit novému pánu věrnost a obrácení se k víře katolické, ale nemohli zapomenout na bývalé své českobratrské pány a odřící se víry. Když generál Mansfeld, který válčil proti císaři, přiblížil se k Hranicím, otevřeli mu ochotně brány a dali mu podporu 1000 dolarů. Ale zle se jim za to vedlo. Když odtáhl, přišlo vojsko císařské ztrestat město. Obyvatelé pod velením sudého z Bělotína Malika, udatně se bránili a čekali slíbencu pomoc. Když dlouho nepřicházela a město dále ubránit se nemohlo, skočil Malík se zámecké věže do příkopu a zabil se. Vojsko císařské vtrhlo do města. Měšťané museli složit 1000 dukátů, všechny výsady města byly zrušeny a vůdcové byli potrestáni smrtí, pokutami a žalářem.

Katolický kostel stál proti faře na místě, kde je nyní dívčí rodinná škola a kolem něho byl hřbitov. To byl kostel jen pro měšťany uvnitř hradeb. Byl jen malý. Předměšťané vystavěli si kostelík na pravém břehu Velíčky ke cti sv. Šebestiána, který v 16. století proměněn byl v bratrskou modlitebnu a po válce 30leté zase v kostel katolický.

Za Marie Terezie vystavěn byl uprostřed náměstí prostranný farní kostel a starý, sešlý proti faře zbořen. Poněvadž nový kostel stačil pro všechny obyvatele, byl předměstský kostelík za císaře Josefa II. zrušen a proměněn ve skladiště soli. Říkalo se mu Solárna. Nyní je znovu upraven a proměněn v českobratrský chrám.

Třetí chrám je za městem pod kopcem. Je to kostelíček narození P. Marie vystavěn v nynější podobě r. 1595. Stojí na místě původního, který byl snad postaven hned za mnicha Jurika. U něho bydleli po dlouhý čas poustevníci.

R a d n i c e stojí na jižní straně náměstí. Dům pro ni daroval měšťan a mistr krejčovský Skřítek r. 1544. Později vystavěna byla věž s hodinami a zasedací síně. Od r. 1850 umístěno bylo v radnici okresní hejtmánství, které je nyní v zámku. Portál radniční zdobí v kameni tesaný znak a erb pánů z Pernštýna, jimž Hranice časem náležely.

Jiné historické památnosti jsou: V Galašově ulici domek spisovatele a národního buditele hranického Galaše. Na domku je pamětní deska. Ve Hřbitovní ulici je dům, na němž vidět malbu na omítce. Je to bývalá bratrská škola.

Jos. Šindel:

Ze starého místopisu města Hranic.

Domy na náměstí Žerotinově a v ulicích k němu přilehlých tvořily původní Hranice ze středověku. Co bylo za hradbami, bylo nazýváno předměstím. Je zajímavé, že stará registra dělí se na »městská« a »předměstská«. Rovněž tak odděleně vedeny byly i staré matriky. Okolnost, že Hranice byly často sídlem svých pánů, z nichž mnozí náleželi k nejpřednějším rodům českého státu, měla za následek, že i chudší šlechta zakupovala domy v Hranicích. Škoda, že přestavbami změnila se velmi tvářnost domů a že o jejich majitelích zachovalo se jen sporých památek.

Velký rožní dům na Žerotinově náměstí, kde je nyní restaurace »Kufr« — je bývalý dům Pernštýnský. Později byl v něm umístěn krajský úřad. Velmi zajímavý je též dům na kraji podloubí v ulici Radnické s kameným portálem a starým latinským nadpisem. Aspoň poněkud zachovaly se ozdoby a nápisy — fresky — na staré bratrské modlitebně na rohu Komenského a Hřbitovní ulice. Nynější českobratrský kostel na Šromotově náměstí je stará stavba ze 16. století, provedená asi současně se stavbou zámku (1514). Obě stavby mají značnou uměleckou hodnotu. Radnice rovněž je prastará stavba. Portál v ní je kamenný a ozdoben znakem Pernštýnů.

Podloubí byla na všech čtyřech stranách náměstí a zasahovala i do přilehlých ulic. Velkou zajímavostí městskou jsou rozsáhlé sklepy a dlouhé chodby pod městskými domy, z nich mnohé jdou i pod ulice a do náměstí. Pod domem Sedmerovým, jehož stavba současně se provádí, shledána celá soustava sklepův a zjištěno tu zejména, že podloubí bylo přistavěno ku domu již postavenému.

Názvy starých hostinců, jak dle záznamu v časopisu »Die Biene« z r. 1856, byly též odchylné od nynějších.

Nynější »Městský dům« čili »Besední« nazýván byl »Kaffeehaus«; majitelem jeho byl Hoppe. Restaurace »u Skřídiů« na Motošíně měla jméno »im Gardisten« (majitel Jakob). Krčanovi v té době náležel hostinec »U zlatého jelena« v Masarykově třídě, nyní mezi kasárnami a vojenskou akademií. Nynější »stará střelnice« slula »U zeleného stromu« a byla majetkem rodiny Petschnerů. Spolkový hotel nesl hrdé jméno »Zlatá hvězda«. Nynější sokolské kino »Olympia« je prastarý hotel »Pošta«. V nynějším obchodě Schützrově byla lékárna a na místě nynější lékárny byla první kavárna v Hranicích, zřízena v roce 1848. Starou stavbou je též Čaputův dvůr, nyní zcela změněný přestavbou.

Toť několik vzpomínek, jež mají za účel vybavit další a zachovat je pro budoucnost.

O. Brdečka:

Josef Heřman Agapit Galaš, rodák hranický.

Vzácný a nedocenený člověk, filantrop svého rodiště, buditel národní, nezištný pracovník kulturní, jemuž za mnohé děkujeme. Nedocenený proto, že jeho jméno zaniká docela uprostřed doby probuzenské. Kdo má příležitost popatřiti a rozhlédnouti se po jeho činnosti filantropické, pokloní se mu s úctou.

Galaš byl typem své doby. Už proto typem, že on, josefinista, je nesnášenlivým k jiným náboženským vyznáním, zejména je zaujat proti Bratřím, jejichž snahy podceňuje. Zajímavý je jistě, že Galaše filantropinistu nechytila idea Bratří, kteří přece hlásali: »Záken boží je jeden a jedno má v sobě, aby všichni lidé jedno byli, aby rovností přistupovali jeden k druhému a milovali jeden druhého jako sebe sama, aby jeden druhého bříme nesl, což každý chce od jiného, aby mu činil. Jen tato věc mohla by učiniti z tisíců a milionů lidí jedné srdce a jednu duši«....

Dvě léta po smrti Galašově složil hranický rodák J. K. Rippar příležitostnou básničku. Je to píseň: »Už ho není...«, která při vystavění pomníku, jenž J. K. Rippar podporován od ctitelů Galašových v Holomoci u Pána Jana Jiřího Navrátila vyhotoviti nechal, zpívána býti může. (V Hranicích vytištěna u Aloisa Škarnicla 1842.)

Skladatel písně uvádí: »Nápěv k písni této, jenž » z Květu« vyňata jest, vhotovil pan Josef Scural; zvěčnělý přes 19 roků ouřad učitelství v Hranicích chvalitebně zastával a blahodárné semeno umění a nábožnosti do outlých srdcí dítek zdejších obyvatelů vštípití se vynasnažoval. Byl ještě, jak vůbec známo, pravý ctitel hudby a zpěvu. Častokráte, když luna bledá okem laskavým na tichou zemi se smála, sedával on u fortepiána a jeho umělá ruka vyluzovala z něho zvuky, které v noční hlukuprázdné době jako hlasové z věčných nadzemských krajů po městě našem se rozbíhali, zdání přebíhá a sladké klamy v srdci nočního poutníka ze sna budíce. Škoda, že mocná ruka smrti jej tak brzy do hrobu chladného uvrhla. Jeho smrti ne jen chotí milované a dvěma dcerám, ale také školákům a školačkám velkou bolest působilo!

Báseň Ripparova třeba naivní veršování, které vyvírá z německého romantismu, snaží se uchvátiti srdce opravdovým žalem.

Již ho není. Zhasni nebes svíce,
Zatemni se modré klenutí;
Noci, noci! zastiň svoje líce
zahal den můj černou perutí,
vzdychej se mnou v tichohrůzném znění:
Již ho není!

Báseň má čtyři verše a byla v té době v Hranicích a okolí hodně rozšířena a oblíbena. Ještě dnes mnozí staří lidé poctivého cechu scuknického se na ni pamatují a sentimentálnímu mládí lahodila svým výrazem slovním i hudebním.

Rippar z piety ke svému rodáku vydal u Škarnicla v Olomouci i knížku ve prospěch Galašova pomníku o 24 stranách: Der mähr. Dichter J. H. A. Galaš. Ku konci knížky uvádí vše, co tiskem od Galaše vyšlo. Ve farní bibliotéce, která je nyní přenesena do musea hranického (správcem je p. ředitel Jos. Šindel, nynější starosta města) nacházejí se i četné rukopisy, není však známo, kam se dostaly rukopisy, které do roku 1842 byly v rukou P. J. Fialy, kaplany v Chceryni. Ne všechny jsou ve sbírkách musejních v Hranicích. Mezi nimi byly četné rukopisy i obsahu theologického jako: Sedlák před Bohem. Sv. Aurelia. Augustina řeč o ožralství. Sv. Bernarda knížka o duši.

Ze spisů Galašových vidíme, že byl všestranný talent. Studoval sice theologii, ale záhy se rozhodl, že bude ranhojičem. Měl i neobyčejný talent pro malířství a není známo, proč vlastně opustil dráhu výtvarného kumštýře a věnoval se ranhojičství. Císař Josef II. byl mu osobním přítelem — odtud jeho omezený josefinism. Jednou mu dokonce svobodomyslný císař svěřil tajnou funkci, aby diskretně prohlédl všechny vojenské špitály a o výsledcích svých pozorování přímo císaři referoval.

Nelze ovšem činnost Galašovu kvalifikovati ze stanoviska snah pro pěstění našeho mateřského jazyka tak, jak je nám možno činiti u buditelů jiných. Velice na něho působil Fryčaj, který sice horlil proti znešvařování mateřštiny germánskými tvary, ale sám užíval provincialismů v neprospěch čistoty mluvy mnohdy až nechutných. Tak bylo i u Galaše.

Zde malá ukázka z jeho rukopisu:

»Hřbitov židovský leží hned za branou v předměstí, blízko domu mýtného, samtéž v prostřed ulice, křesťanskými příbytky obklopený. Nad čímž se nemalo mnozí zdejší obyvatelé diví, že takové jejich pohřební místo proti dobrému řádu policie a všem, ačkoliv velmi ostrým nařízením zeměpána, nejvyššího v tom městě zůstává zvláště, když se krajský lékař zde nachází, jenž by patrné cko na takové věci mítí měl, zvláště když v nížině leží. Ale div se tomu jak chceš — já se tomu nedivím, neb vím, že nemalo zlatých Hollandských a Křemlických rytířů hřbitov hájí a kdož jich kouzelné moci odolá?«

Galaš je součastníkem velké revoluce francouzské. Vidi úsilí Poláků v bojích za svobodu. Je svědkem klesání velikých i malých států a pozoruje z blízka vzrůst velikého fascinujícího vojáka Napoleona. To vše ho ale nezmění. A třeba byl vším, o politiku se nestará. Vlny té vážné doby přerochá lidstva neobrážejí se v jeho životním díle. Z josefinismu běže za své jen snahy ty, které vyplývají z jeho názorů vlastních. Umírá jako kmet čtyřiaosmdesátiletý roku 1840. Umírá tiše, jak nehučným byl jeho život plný plodné práce.

Rud. Kout:

Zaklínání povětrí.

Za starších časů lidé, zvláště na venkově, báli se bouřky, hromobití a krupobití mnohem více nežli dnes. Mělť tehdy obydlí většinou dřevěná, doškami krytá, takže uhodil-li do některého posel boží, vznikl snadno oheň, který se často přenášel po celé dědině. Uvážíme-li dále, že tehdy nebylo ještě pojišťování proti ohni a krupobití, pochopíme snadno, že bouře a kroupy působily tehdy skutečně více škody a strachu nežli dnes, a nebudeme se diviti, že předkové naši před příchodem bouře a krupobití se nejenom modlili, ale často také hleděli škodu z nich od sebe odvrátiti různým zařikáváním a zaklínáním. Takové zaklínání, švabachem psané v tenkém sešitku, dostal jsem kdysi z Jezernice od mlynáře p. Vratislava Gogely, v jehož rodině se prý nalézalo již nejméně 70 let. Vedle zaklínání povětrí jest tu ještě zařikávání nadepsané »Zavázat zloděje«, které bude uveřejněno po případě jindy. Podávám zde zaklínání povětrí přepsané latinkou, ale v pravopise, jakým jest psáno. Přidal jsem jen tu a tam nad písmeny a ve větách čárky, které písař vynechal. Písmeno j značí nynější í, písmeno g čte se j.

Zaklínání jest tu zapsáno ve dvou různých formulích. Křížky, které jsou ve druhé formulí, znamenají místa, při kterých se má zařikávač pokřížovati:

Zaklínání Powětríj.

We gménu neyswětěgšj Trogice swaté, Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha swatého, stwořitelí Nebe y země, králí wěčné sláwy, otče náš nebeský, tys stwořiti ráčil jedným slowem wšecy wěcy na nebi y na zemi, a pod mocy twou wšecno gest, a rozkazu twého poslauchati musy. Zažeň, Bože wěčný, skrz Pána a spasytele našeho tyto krupy škodné a přjwaly wodné, a račiz dáti, otče nebeský, wodu deštowu čistou a rosyčku čistou, gakož jest byla ticha, když Pána Gežjše Krysta pokřtil swatý Ján v Jordáně. Rozpomeň se, otče nebeský, na swau swatau přípowěď, gak ses přísáhl, Otcům našim, Abrahamovi, Izakowí a swatým otcům, že nedopustíš hněwu swého

swatého na pokolenj swé y na wěcny wěcy gegich y na nás djtky twé od tebe stwořené. Nerač dopustiti tehdy -Gá, geden od Boha mého stwořen, před wás se předstawugi, krupy škodné a přjwaly wodné, zaklįnam wás, Angelé powětrnj Pekelnj, kteříž přinášjete krupy a samo powětrj škodné, skrz Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha swatého, abyste ge přenesli pryč na hory, na lese, kdežto žádný neoře, ani nesege, ani neštěpuge, ani sadj, aniž takowého, co by nám lidem k užítku bylo, nedělal, tak aby zlí duchowé w den saudný před Pánem Bohem se swau zlosti newymluwali, že wám žádný nezbraňowal a wás nezaklįnal, aneb Otče nebeský z Panny Marye narozený, Duch swatý od obogjho pocházegjcy, arcy on jest swatý. Swatý, swatý, on wám rač rozkázati mocý swau swatau. Tohož mi dopomáheg Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch swatý, Amen.

Přideg k tomu swatého Jana čtenj!

Zaklįnam wás mračna bauřliwé powětrj skrze wšemohaucnost Boha † Otce, skrz moc Syna † Božjho a skrz sílu Ducha † swatého, abyste wy hned od wašj bauřky přestali a lidi wjce nestrašili. Poněwadž též wás zaklįnam skrze hřeby a kopí, které nohy a ruce y bok Pana Gežjše Krysta na Křjži weskrz probodli, a geho předrahou krwj počehnanj a potwrzenj byli, abyste žádného krupobitj a hromobitj ze sebe newydawali a žádnym našim rolám a winhradům, zahradám a štěpnjcm, stromům, lesům, domům, stodolám a tomu wšemu, což k užítku nám slaužj, žádné škody nečinili. Potom také zaklįnam wás, Pekelnj ďablowé, skrz negswětěgšj gméno Pána našeho Gežjše Krysta a skrz moc geho swatého † křjže, gehožto znamenj k zastrašenj wás proti wám činjm †. Abyste žádné mocy w oblacých nebeských neměli, ani w pozdwiženj wětrůw, ani w hřjmánj, hromobitj a krupobití a to ani skrz wás, ani skrze vaše towaryše, ani čarodegnjky neb čarodegnice. To pak wám prikazugi, gakožto od swaté katolické cyrkwe, gegjžto hlawa gest Pán Gežjš Krystus a wšecku moc nad wami, pekelní ďablowé, má, a gi tež tu moc nad wami dáti ráčil. To též ne we gméně mém, ale we gméně wšech zbožných cyrkewnjch kněžj a služebnjků Božjch wám peraučjm, gakož we gménu wšech swatých a swětíc Božjch, we gménu a mocy negswětěgšj a neposkwrněné Rodičky Božj Marye Panny a gegjho Syna Pána našeho Gežjše Krysta a nadewšecko giné. We Gménu Boha † Otce, Boha † Syna, Boha † Ducha swatého, Amen.

Antonín Svěrák:

Odmrť na Kelečsku.

Kdekdo sténá dnes pod tíhou daňevých břeměn. Těm sloužš k útěše, že za stara bývalo hůře. Poplatky jednotlivcovy nebyly sice přílišné, ale vrchnost dovedla si je nahraditi způ-

soby přerozmanitými. Jedním z nich byla tak zvaná »odmrť, což znamenalo tolik: Neměl-li kdo zákonitě zplozených dědiců, nemohl před svou smrtí volně s majetkem svým naložit; ten po jeho smrti připadl vrchnosti.

Proti této zvyklosti byl jednotlivec málo mocný, obce však jako celky záhy začaly břímě takové se sebe střísat. Nešlo to však hladce, za jedno břemeno musely převzít břemeno druhé, musely se vykupovati. Tak na př. farská ves P o s v á t n o u Kelče vykoupila se z »odmrťi« pod těmito podmínkami:

1. Kteří role drží a koně mají, po třech fůrách hnoje ročně slušně nabírajíc — na role kněžské z farhofu vyvážeti budou;

2. podsedníci — každý 2 dni na pcli, což by jim vykázáno bylo, pleti mají,

3. tolikéž rolníci po 10 měřících obilí na prodej do Mezříče nebo do ranic odvážeti budou a 4. k tomu po jednom kohoutěti na kapounování při sv. Jakubu knězi dávati mají. (R. 1583).

Takové a podobné podmínky kladly si vrchnosti všude a jen výminkou se stalo, že vrchnost pustila odmrť bez náhrady. Takovou výzámku výjimku byl pro K e l ě olomúcký biskup Mikuláš, jehož propustný list doslova tu uvádím:

Na věčnou památku oznamuji obyvatelům našeho panství: přihodí-li se, že zvyky od starých zachovávané, v lepší změnit se mají, není to nic hany hodného, nýbrž naopak odporučení hodno jest to, poněvadž práva i ustanovené během času dle poměrů okolností a místa často mění, an příroda sama vždycky žádá nové na sebe brátí tvary a nic není v přírodě, co by vždy v témž tvaru zůstati mohlo. Ode dávna zvykem a obyčejem právo zavedeno bylo v městě našem Kelči jakož i v jiných místech a městech našich biskupství olomúckého, že když někdo churavěti počal a buď neměl dědiců zákonitých aneb měl-li, tito od něho propuštěni byli, nemohl z věcí a statků svých darovati, poručiti aneb vůbec s nimi dle poslední vůle své nakládati a po smrti jeho statky a věci jim zanechané přišly na ty které biskupy olomúcké. Ačkoli toto některým zdálo se býti užitečným pro nějaký zisk z toho vzešlý, přece povstávaly z toho také mnohé nepřijemnosti, jakož nás naučila zkušenost, nejlepší učitelka všech věcí. Neboť mnczí oplyvajíce zbožím časným a dědiců zákonitých nemajíce, nenáviděli stanovení toho a proto odělovali se na panství pánů jiných, místa svá opustivše, jiní zpět, kteří chtěli opustiti své bydliště a do našeho se přistěhovali města, hrozíce se zvyku toho, zůstali na místech svých, jiní zase v městě sice zůstali, statky však, které měli ztrávilí a probili nechtějíce, aby po smrti jejich něco zůstalo, což bylo na škodu jak jim tak dobru všeobecnému a dobru celého města a na škodu biskupství našeho, pročez My, již nestali jsme se našimi zásluhami biskupem olomúckým chtějíce, aby neduhu tomu důkladným odpomoženo bylo způsobem dle zákona božského i lidského, dle nejlepšího uznání našeho a sou-

hlasu ctěných pánů děkanů a proboštů a celé kapituly olomúcké uváživše, že město Kelč dobrou polohu má a že na blizku má kámen stavební i vápenný a proto snadno by mohlo ohroženo býti, což by na veliký prospěch bylo jak obci tak i sousedům pro mnché vpády nepřátelské, které v tomto čase zmáhati se počaly (mohly by se chraditi, brány postaviti, náspy vyházeti), jakož i aby se mohlo pečovati lépe o bezpečnost města, vzdáváme se onoho zvyku, jímž až dosud zachovávan byl jsouce toho domnění že maličký onen zisk nahrazen bude dobrem daleko lepším, a že obyvatelé tohoto stancu se tím věrnějšími a tím pilnějšími, čím více poznají, s jakou péčí a láskou My se o ně staráme; proto ustanovujeme nyní a na všechny časy: všichni obyvatelé městečka nemající vlastních synů a dcer ani příbuzných zákonitých, mohou před smrtí svou ustanoviti se svým majetkem podle své vůle Ti však, kteří majetek po nich převezmou, mají osobně po den a rok podle starého zvyku uvnitř města sídliti a ne mimo městečko na statcích jiného pána a řídití se právy a zvyky městečka toho. Jest-li že by však za rok a den obývání v městě se jim nelíbilo, mohou majetek zděděný buď prodati nebo jinému odstoupiti, jenž mílým by byl měšťanům a městu. Na hradě našem L. P. 1389 v den Početí Marie Panny. Jindřich z Füllensteinu, správce statků, Bernard ze Schützendorfu, Gerhard Jedok z Wolfsberku, Bruno Jan z Brušperku, z Jesence.

Ing. Basil Macalík:

Lidové léčení chorob zvířecích.

Za dávných dob nebylo zvěrolékařů. Lid byl pověřivý, věřil v čarodějnice, přehlídnutí, uhrnutí nebo »óroky«, věřil, že dobytek na pastvě s travou někdy polkne také žabu ropuchu, která způsobuje dobytku nejrozmanitější choroby. Znal ovšem také skutečné choroby a úrazy. Jak byl pověřivý původ choroby, tak bylo i léčení spojeno s pověrou. Jako kulturně historický příspěvek chci postupně vylíčiti, jak lid v našem kraji na nemoce nazíral a jak je léčil.

Úrok, órok, uřknutí, uhrnutí, přehlídnutí.

To jsou názvy pro nemoc téhož původu. Přijde cizí člověk do chléva, podívá se škarově na krávu a je uřknutá (Vrchoslavice). Někdy však uřkne krávu, když při vstupu do chléva vysloví velký pediv nad kravou neb její doživostí. (Popovice.) Kráva může být uřknuta také na dvoře, v poli, na tržišti nebo jinde. Starý soused z Osičan vypravoval: »Přišla k nám na dvůr sósedka, právě když jsme napájeli krávy. Krávu pohladila na čele, pochválila a odešla. Kráva jinak dobrá tak se rozrušila, že nechtěla žádného, ani domácího k sobě připustit a musela být prodána.«

Pan Fr. Příkryl z Držovic popisuje úrok dle skutečnosti. Roku 1864 vyjel si hospodář se svojí pěknou vranou kobyloou »Migon« do Prostějova s obilím na trh a postaví se mezi druhé vozy. Tu jeden neznámý člověk moc obdivoval tu pěknou kobylo, až ji přehlédl nebo urkl. Kobyla se náhle roznemohla, počala se silně potit a na celém těle se třásla. Skoro téměř slovy vylučuje »órok« svého vraníka stařeček Jan Látal ze Švábenic. Měl krásné vraníky, že ani arcibiskup v Holomóco takových nemá. Přišel na trh do Vyškova, postaví se na rynek. Přinde cizí člověk a nemůže se venachválet, jací só to pěkní koni. V tom ten nároční se začne silně potit a na celém těle se třásl. Kolem voza bel hned velký zástup ledo. V tom přinde jedna ženská a podolkem utře koňovi hlavu a oči, a to pomohlo. — »Kůň bel hned zdravé. Debe ale ten cizí člověk bel se podíval na vraníka přes rameno, to je zpáteční orok, to be už nebelo pomoce.«

V Prostějově, pokračuje p. Příkryl, přišel hospodář právě z trhu k svému vozu a viděl co je s koněm, nemeškal, nic se neostýchal, vytáhl z gati košulu, ohnul koni hlavu a na ruby košilou potřel koni proti srsti hlavu mezi očima. A to pomohlo, kobyla byla hned zdravá.

V Křenovicích u Kojetína poznají, že jest dobytek urknutý, když přestane náhle žrat a projevuje bolesti v bříše. V Sedlisku to poznají, když se kůň začne třást a se potit i v lehkém tahu.

Kdybychom srovnali příznaky urknutí s nynější diagnosou, jevilo by se nám buď jako obrna nebo kolika.

Nejrozšířenějším léčebným prostředkem proti »óroku« bylo: Rychle se svleče košile nebo spodní sukne a tou se po rubu potírá hlava mezi očima proti srsti. Lépe pomáhá košile zmocena v moči nežli suchá. Mužský užívá místo košile také baranice. (Švábenice.)

Dle sdělení p. Sehnala Františka léčil se v Prosenicích úrok následovně:

1. Na plilo se 3krát na články pěstě a třelo se jimi čelo.
2. Zelina úročnice dala se na uhlí a nakuřoval se jí dobytek.

3. Vytrhlo se na čele několik chlupů, dalo na žhavé uhlí a nakuřoval se tím dobytek.

4. Košile neb spodní sukne se obrátí na rub a otře se jí dokola celé zvíře.

Dle sdělení p. Jos. Vaculíka ze Šišmy pomáhalo se pouštěním žilou, třením slamou a nakuřováním ouročnicí.

V Pavlovicích dosud léčí starý výměnkář N. nemocná zvířata tím, že tře obrácenou košilí a nakuřuje je různými bylínami, zejména úročnicí.

Hospodáři a hospodyně mají však proti úroku rozmanité ochranné prostředky.

V Žálkovicích a na mnoha jiných místech na Hané, když se provádí prodaný dobytek chovný, nebo se vede na výstavu, zaplétají mu červenou pentli do ocasu a také i mezi rohy. Přijde-li cizí člověk do chléva, řekne »Požehnej Pán Bůh«, aby, kdyby snad dobytče onemocnělo, neřeklo se, že ho urkl.

Ale také i domácí lidé, aby neurkli nalíhlé mládě, když vstupují do chléva, při spatření mláďete řeknou »neóroko«.

Ve Vel. Týnci, ale také jinde, vůbec nerádi pouštějí cizince do chléva, to mu raději dobytče na dvůr vyvedou. Když ale přes to soused nebo jiný člověk vstoupí do chléva, musí říci »neóroko« nebo »bez óroko«.

Ve Vičicích, ale též jinde, když vstoupí do chléva, musí si třikrát odplivnout: tfi! tfi! tfi!

V Držovicích, když třikrát odplivlí, dodají ještě: »Požehnej Pán Bůh«, aby sám škodlivý účinek urknutí neb ucarování zažehnali.

V Dolním Újezdě u Lipníka pásl obecní pastýř (asi před 20 lety) krávy na obecním pastvisku. Když vyháněl poprvé dobytek na pastvu, obyčejně mnoho lidí dívalo se, jak bujně poskakují krávy a jalovice. Tu se velmi často stalo, že některá kráva od pohledu byla urknuta. Ale pastýř poznal to ihned. Taková kráva celá se chvěla a úplně se zpotíla. Rychle vyzul boty a propocenou onucí potřel jí od okraje horního pysku až po ocas. A prý to pomohlo.

V Tupci u Lipníka panimáma Kašparová šla dojit krávu. Sousedka přišla k ní, když právě nesla mlíko. »Vy máte mlíko a jak hysty«, povídá, místo co se měla na zem podívatí a říci: »Požehnej Pán Bůh.« Kašparová šla opět v poledne dojití, ale nadojila samou krev. Poznala, že ráno sousedka jí chvalořečením mlíka — krávu urknula. Přišel k ní vandrak a ptal se jí, co se stalo. Řekla mu vše a on radil, aby až půjde dojit, ať vezme starý hrnec — trochu nakřapnutý. A až sousedka přijde jí do cesty, ať beze slova promluvení udeří hrncem o zem ze zadu přes hlavu. Ihned nechť vezme druhý hrnec a jde dojití, sousedce však neodpovídá, když by se jí ptala, co to dělá a proč hrnec rozbila. — Panimáma všechno tak udělala a zase nadojila pěkné mléko.

Na Skokách vyjel si povozem jistý občan do Olomouce. Potkala jej stará babka, která se podívala na jeho koně. Kůň začal se třásti, potil se a pak lehl na zem. Rychle žena, která jela také na voze, svlékla spodní sukni (spodek) a potřela koně od pysku po ocas. Hned vesele vyskočil kůň a byl zdrav. (Poslední 3 příběhy dle vypravování pí. A. Zendulkové z Dol. Újezda.)

Proti ucarování mají naše hospodyňky ještě jiné vydatnější prostředky, ale o tom až někdy jindy.

Sbírka pohádek a pověstí o vodníkovi z Lipenska.

Naši staří předkové žili v důvěrnějším styku s přírodou než my, jejich potomci. Rozuměli přírodě více, žili v ní a s ní, ona je vychovávala, vyučovala svými zjevy a živila je svoji štědrostí. Předkové tehdejší cítili se proto více jejich dětmi, žili radostněji svůj život v stálém souzvuku s matkou přírodou. Příroda zjevovala se jim všemocná, tajemná, zázračná, někdy též hrozná, smrtící, strašná. Nerozupměli svým rozumem prvních lidí velikolepým a mohutným silám přírodním, nedovedli si vysvětliti příčinu denních zjevů přírodních, stáli před tajemnými záhadami přírodními, v úžasu a ve strachu. Srdce jejich prostopupila prudká bolest, když bleskem byl zabit člen rodiny nebo někdo z vesnice, zarytě s výčitkou ve zraku hleděli do prudkého toku a zrádného víru řeky nebo do tmavé hloubky tůň a jezer, z nichž vytáhli utopence. Celá příroda byla prostoupena dle jejich představivosti neviditelnými duchy dobrými a zlými, jejichžto děním vznikaly veškeré děje přírodní. Na jaře dýchla na celou zemi teplým dechem života dárná Vesna, příroda obživla novým životem ve všem tvorstvu i rostlinstvu; v zimě zas studená královna ničila vše živé drsným severákem, spoutala řeky ledcovým obalem, zasypala vesnice a roviny, lesy sněhovým příkrovem, vypudila zpěvné ptactvo pryč z našich lesů. Tak poznávali naši předkové život a přírodu v různých podobách, uvědomovali si a rozlišovali radost a smutek, život a smrt.

Příroda působila na mysl našich předků mnohostranně, velmi četnými silami a projevy také dle místa, v němž předkové bydleli. Jinak žili předkové v horách, jinak v nížinách. V horách bylo plno propastí, jeskyní, v nichž sídlili skalní duchové a skřítkové, v nížinách, v lesích zase se skrývaly víly, rusalky, lesní panny, bludičky, na polích polednice, u vod vodníci.

V životě našich předků, bydlivších tehdy kolem Lipníka u řeky Bečvy, jistě znamenala mnoho tato řeka. Z jara se rozvedňovala a zaplavovala údolí mnohem více než nyní a nanášela z hór valašských hodně úrodné hlíny, v létě skytala množství ryb a příjemné občerstvení v mělkém řečišti. Za horka v létě jistě v ní plavivali a napájeli koně ze všech vesnic, ležících poblíže jejího toku. Stejně tak činily výpravy kupců a rytířů, táhnoucí touto Moravskou branou. Řeka Bečva byla jim tedy důležitou složkou života a proto není divu, že si ji též oživili mocnými a zázračnými obyvateli vodními — vodníky. Tito zejména se zjevovali v tůňích, zátkách, u převozů, u brodů. Každý potůček měl zvláštního vodníka — hastrmana; někde

byl zlý, jinde žertovný, ale vždycky potměšilý a škodolibý. — Když některý suhaj odvážil se do neznámých míst v řece a utonul, tu ho stáhl vodník pod vodu. Když dravé vlny převrhly vůz, jedoucí přes řeku, bylo to dílem vodníkovým. Lidé vyhýbali se místům, v nichž stalo se neštěstí a tu vodníci opouštěli své vodní panství, přetvořili anebo přestrojili se v jiné osoby, zvířata věci a lákali lidi k řece, aby se jim potom vysnáli nebo jim uškodili. Není divu, že vzniklo mezi lidem hojně bajek o vodníkovi — matky strašily jimi děti, aby se netoulaly k vodě — a mnohé z nich zachovaly se — ovšem značně přeměněné — ústním podáním až do našich dob. Na př.:

1. **Z Malých Prosenic.** Kdysi, je tomu již velmi dávno, převážel převozník stařeček Zbořil přes Bečvu u Prosenic na druhý břeh. Ten viděl vodníka skro každý den. Někdy se mu stalo, že v prostřed řeky vynořil se z proudu vodník a hup! — již seděl ve člunu. Ale stařeček nestál o takovou přítěž, ohnal se po něm veslem a shodil jej do řeky. Po převezení vždycky vytáhl stařeček člun na břeh. Často, přicházejce převážeti, uviděl vodníka odpočívajícího na dně člunu nebo sedícího na lavici a vyhrňujícího se na slunci. Převozník však nepopřál vodníkovi ani tu místa, hodil po něm kamenem a zahnal jej. Vodník však nezapomněl na udeření a spískal v odplatu stařečkovi něco jiného. Jednou převozník převezl výletníky z Helštýna a šel je kousek vyprovoditi k vesnici. Tenkrát se vodník za celý den neukázal a stařeček na něj též nemyslel. Avšak jaké bylo jeho překvapení, když, vrátiv se, uviděl plouti člun po proudu v prostřed řeky směrem k Přerovu a na druhém břehu vodníka, vesele si prozpěvujícího a skotačícího na písku. Domyslel se převozník, že je to dílo vodníkovo, že je to jeho pomsta za rány kamením a vesly. Nechtěje člunu pozbyti, utíkal podél břehu hodně daleko a vrhl se blízko člunu do proudu. Byl však již celý během vysílen, že omdlával a potácel se v člunu na řece, nemoha proudem přemoci. Kdesi u Přerova mu pomohli k břehu. Stařeček Zbořil zanevřel na zlomyslného vodníka ještě více a běda, kdyby mu přišel do rukou! Však vodník tušil myšlenky převozníkovy a dlouho se stařečkovi vyhýbal. Myslel snad, že stařeček zapomene na jeho kousek. —

Jednou přišel se ohřátí na pec k Zbořilům, co nebyl stařeček doma. Ale náhodou ho stařeček zastihl v kuchyni, zamkl dveře a nařezal řemenem tak vodníkovi, až nařikal a prosil na kolenou o odpuštění. Tenkrát stařeček si na něm vylil zlost, kterou byl vždy naplněn při vzpomínce na zlomyslný kousek vodníkův. Leč vodník zapomněl na bolesti a pomstil se zase stařečkovi. Stařeček byl již zkušenější od první příhody a proto od té doby člun uvazoval na řetěz, takže vodník nemohl jej tak lehce stáhnouti na vodu. Když však náhodou zapomněl vesla

ve člunu, již se s nimi neshledal, vodník je hodil do řeky. Jindy zas převrátil člun i se stařečkem do vody, kde byla řeka nehlubší. Ani když stařeček chytal ryby, nedal mu pokoje, zavěšoval mu na udici trávu nebo žáby. A ještě mnoho jiných kousků stařečkovi Zbořilovi provedl.

---00---

2. **Z Veselíčka.** Blíže Veselíčka je rybník, u něhož stávala nízká, košatá vrba. V tomto rybníku od pradávna bydlel vodník. Tento vodník velce často se přeměňoval v čápa, králíka, ve starý pařez a v krásné květiny. Mnoho lidí již přilákal k rybníku a vtáhl pod vodu. Zvláště děti daly se snadno zlákatí neznámou, nádhernou květinou, vyrůstající na břehu rybníka. Chtěly si ji utrhnouti, naklonily se pro ni a vodník je vtáhl do své říše. Nebo svedl hrající si děti šprýmovný králík. Hopkoval před nimi na louce, stavěl se na zadní nohy — panáčkoval —, převaloval se v kotrmelcích nebo zas obíhal v rychlém klusu kruhem kolem udivených dětí, až se za králíkem rozběhly, ale nemohly jej chytnouti. Vždy jim utekl a jakoby se jim vysmíval, znovu prováděl opodál směšné kousky, až děti přilákal ke kraji rybníka a stáhl je do vody. — Jednoho odpoledne šel prastářeček Kopeček se svým synem kolem rybníka a uviděli na vrbě, silně nakloněné nad rybníkem, mnoho barevných a lesklých pentlíček. Již chtěl zvědavý synek vyléztí na vrbu a utrhnutí si několik pentlí, ale stařeček vzpomněl si na vodníkovy lsti, že jistě budou v tom nějaké čáry a proto neutrhli ani jediné pentle a vůbec se k vrbě nepřiblížili.

3. **Z Radvanic.** Jindy zas šel stařeček z Radvanic do blízké vesnice Veselíčka a cestou musil přejítí malý potůček, jehož břehy spínala dřevěná lávka. Na paloučku u potůčka se někdy zjevoval vesničanům zelený vodník, proto, kdo nemusil, nechodil přes lávku. Když staroušek přišel k lávce, uviděl u ní ležeti velkého černého psa. Zvláštní to pes, hrůza byla na něj se podívatí. Zčuchaná, hustá, jak aksamit černá srst a pořád celá mokrá, kapky z ní jen stékaly. Veliké, zelené, skoro lidské oči dívaly se na stařečka vyzývavě, skoro nepřátelsky. Při tom se neustále olizoval dlouhým, krvavým jazykem. Stařeček ulekl se psa tím více, vida, že pes se ani nehnu z místa. Rozmýšlel se dědeček, jest-li má jítí dále či se vrátití, až se přece rozhodl, že překročí lávku. Obešel potíchu kolem ležícího psa, přešel spěšně lávku, ohlédl se a viděl, že pes povstal a následuje jej. Proto dědeček přidal do kroku a docházeje k Újezdu utíkal, co nohy stačily. Pes pustil se za ním také skokem a uštvál dědouška tak, že vysílen klesl ve Veselíčku na prahu první chaloupky. Pes doběhl až k chalupě, ale byv lidmi odehnán, skočil do potoka »Lukavec« a v něm zmizel.

4. **Ze Soběchleb.** Když se na obecních lukách pásávali koně, nezřídka pásl s pohůnky koně také vodník. Soběchlebský vodník dovedl se proměnití také v koně. A tu na něj pacholci vyzráli. Když zas se před jejich očima proměnil v koně, chytíli jej a uvázali vazovou ohlávku, aby jim neutekl. Dokud byl v ní, nemohl prý se přeměnití ve vodníka. Proto koněm orali, užívali k těžkým pracím, v ničem jej nešetříce. Musíli však dáti pozor, aby neprohryzl vazovou ohlávku. Při orání musíli však pole celé dooratí, jinak by se hlína zas převrátila, jak byla a pole by zůstalo nezorané. — Ze Soběchleb do Oprostovic se jde též přes potok. Kolem lávky u potoka bylo velmi mnoho vrbového proutí. Velmi často lidé, jdoucí přes potok po lávce, viděli na keřích mnoho rozvěšených pestrobarevných pentlíček a z houští slyšeli dětský pláč. Našli v houští malého chlapečka, který však začal se smáti a když chtěli jej vzítí za ruce, tu se zasmál smíchem podcbným psímu štekotu. Skočil do potůčku a bylo viděti z něho jen zelený klobouček s barevnými pentlíčkami.

Vodníkovy boty.

5. **Z Oseka.** Byla teplá, májová noc osvětlená plným měsíčkem, jedna z těch nocí, kdy všichni duchové mají největší moc. Pantáta Bouchal z Oseka vyšel si před večerem do Sušic, zdržel se tam dlouho do noci, neboť bylo na cestu dobře viděti. Měsíc svítil jak rybí oko a příroda působila tak dojemně na člověka, že radostí bylo oddati se vnímání krás měsíčné noci. Toho však si tak dalece pantáta Benýšek nevšiml, jda zvolna svým pomalým krokem, pokuřuje si ze zamilované dýmky a myslé na zítřejší práci na poli. Když přešel po staré lávce přes Bečvu, slyšel ve vrbových houštinách slabý ale pěkný zpěv: »Svíť, měsíčku, svíť, šijem boty, šití!« Kdo by teď k půlnoci zpíval u Bečvy takovou ševcovskou píseň? napadlo pantátovi. Nemeškal a hned jal se pátratí po nočním zpěvákovi. Prodrav se hustým vrbovím přišel na trávníček, na němž vodník si šil boty polohlasem si prozpěvuje. Jak pantátu uviděl, pustil úžasem boty a žbluňk! — už byl ve vodě. Pantáta Bouchal dobře věděl, proč tak učinil. Na suché zemi mohl si na vodníka troufati, neboť tehdy on neměl žádné síly, kdežto ve vodě byl vždycky vítězem. Zaradoval se pantáta lacinému vítězství, sebral vodníkovy boty na ramena, uchopil svoji hůl a šel. Vodník plížil se za ním a pokřikoval, že utopí někoho z pantátovy rodiny — když mu pantáta boty nevrátí. Leč pantáta zahrozil mu holí, nedbal jeho nářků a proseb a radoval se, že přišel lacinó k botům. Doma a v scusedství se všem pochválil svou kořistí a mnozí na něj hleděli jako na hrdinu, jenž obávanému a zlomyslnému vodníkoví vyrval znamenitou kořist. A na tom si pantáta také zakládá! Hned na druhý den prohlížel si vodníkovy boty. Jeden byl zcela vkusně ušit, druhý nebyl ještě

hotov. Nedošitý bot dal pantáta ševci došítí. Pantáta se v duchu těšil, jak si v nových botech bude pyšně vykračovat! Věděl, že mu bude záviděti celá ves! — Ale co se nestalo.

Když boty obul, tu hned ta část botu, která nebyla vodníkem ušita, sama od sebe se rozpárala — noha čouhala ven a pantáta si v nich na parádu vyslápnouti nemohl. — Hned poslal bot k druhému ševcovi ve vesnici, zase se ona část rozpárala v minutě, ani kroku neudělal. Konečně napadlo pantátovi, aby si nechal ušítí celý botek nový, podobný tvarem botu od vodníka. Potom se již kouzlo neopakovalo. Mnoho let ještě chodil pantáta Benýšek, roztrhal hodně botů, ale ten od hastrmana roztrhati nemohl.

Za mnoho let vracel se Bouchalův Josef z pole za Bečvou. Jel na voze přes Bečvu brodem blízko staré lávky, kde otec jeho sebral kdysi vodníkovi boty. Josef si již ani nevzpomněl na onu příhodu. Držel pevně koně na opratích — voda byla tehdy v těch místech trochu prudčí — a když byl od břehu vzdálen nějakých deset kroků, ohlédl se náhle, neboť se mu zdálo, že na něj kdosi zavolal. V tom okamžiku byl však vodníkem stažen za nohy s vozu, zmizel pod vodou — nebylo jej více. Koně vyjeli z Bečvy a po známé polní cestě přijeli sami k vratům Benýškova statku — bez Josefa. Pantáta hned si vzpomněl na hrozbu vodníkovi, proklel jej do horoucích pekel, ale což naplat — Josefa nebylo. Všichni převozníci na člunech hledali mrtvolu jeho v řece — marně — nenašli nic. Až za týden vytáhli za Přerovem u Troubek na stavu z Bečvy utopeného Josefa. Vodník se tedy přece pomstil!

7. Ze Staměřic. Blízko Staměřic teče malý potůček, ovroubený po celém toku na obou březích olšemi. V jejích hustých kořenech skrývalo se mnoho raků. Proto si zašel kdysi stařeček Calábek též na raky. Lovění raků v tomto horském potůčku nečinilo žádné zvláštní námahy; dědeček měl za chvíli plný pytlík raků. Po lovu odpočinul si na trávníčku a trochu pojeď, pocítoval již hlad. Potom si přehodil pytlík přes rameno a vracel se k domovu. Pytel však počal jej nezvykle tlačiti a tížiti. Zastavil se, složil břímě s ramene, ale potom vůbec nemohl pytle pozdvihnouti, jak byl těžký. Tu se z pytle ozval skoro plačtivý hlas: »Resalje, jsem v pytli, pomoz!« Dědeček se velmi ulekl, že chytil vodníka, který ze zajetí volal na vodnici, aby mu pomohla na svobodu. Proto pustil dědeček pytel a utekl domů. Po druhé již nešel sám na raky, nýbrž s jinými. Našel v polích svůj odhozený pytel s hnijícími již raky.

8. Z Velkého Újezda. Bělovlasý dědoušek Kováříkuv, starý dřevcrubec z Velkého Újezda, chodil již kolikátý rok káceti do lesa stromy a pařezy. S uzlíčkem chleba a slaniny vyšel si za časného rána ze svojí chalupy do lesů a vracel se po nama-

havé práci domů až za večera. Podél cesty lesní, již kráčival k domovu, tekł nevelký horský potok. Někdy dědeček, chtěje babičku překvapiti, lovil k večeru v potůčku ryby. Babička uměla výborně smažiti ryby a ráda z nich připravila jim oběma chuťnou večeři.

Když tak jednou seděl s udici v ruce na hrázi potoka, přišel k němu zelený mužík, jemuž z kabátu kapala voda. Bez dlouhého pobízení sedl si vedle dědečka a začal s ním vykládati. Ptal se ho, jak se mu vede, nač si stěžuje, jakou práci se zabývá přes den a také se ptal na ostatní vesničany, zejména na to, co si vypravují o vodníkovi. Dědeček si docela upřímně postýskal, jaké jsou zlé časy, jak těžkou práci koná každý den v roce, v zimě v létě, aby se s babičkou jakž takž uživil. »Také v Újezdě«, hovoří dědoušek dále, »jest neveselo, protože v poslední době zlý jakýsi vodník utopil mnoho lidí a v dědině přísáhali pomstu vodníkovi.« Tu se zelený muž zamračil a dutým hlubokým hlasem řekl dědečkovi: »Jsem vodník z Újezda a utopím každého, kdo mi jen slůvkem ukřivdí!« Po těchto slovech zmizel v blízkém rybníce. Dědoušek se vzpamatoval z leknutí, vytáhl udici, na níž se třepetala ryбка. Ta měla na ploutvi přivázaný lístek se slovy: »Nelovte zde, dědku, vícekrát, sic bych Vás též musil utopit!« — Od té doby nikdy víc dědeček nelovil v onom potoku ryb.

9. Z Týna. Ve starém hustě zarostlém řečišti Bečvy žilo několik vodníků. Jeden z mladých vodníků byl velkým milovníkem týnských děvčat. Však také si chodil vyšňořen jako panský myslivec: celý oblečen v zelených přílehavých šatech v malém kloboučku s červenou pentličkou. Hůlčičkou si pohrávaje vždycky v rukou jako pan Franc z lípenského zámku, rád se přidružil k děvčeti, jdoucímu po silnici. Lákal je, lákal, až je zavedl do Bečvy nebo do tůně. — Některá děvčata měla jej vskutku za cizího myslivce, proto ráda s ním se procházela a bavila na silnici i v dědině.

Kdysi byla v panském pivovaře muzika. To byla velká slavnost pro týnská děvčata i mládence. K večeru spíše poklidili, aby mohli více užítí tance. Hospoda týnská byla přeplněna mladými i starými a ozývala se radostným veselím a smíchem. Lahodné zvuky houslí, libě se nesoucí z tichlým večerem až na Bečvu, vylákaly záletného vodníka krasavce z jeho sídla ve vrbinách na tancovačku. Vyšňořen v novém, lesklém, zeleném fráčku objevil se mezi děvčaty a tancoval se všemi mladými děvčaty i selkami. Ty si chválily švarného tanečníka a jedna druhá záviděla, když s některou snad vícekrát se zatočil.

Tu si jedno děvče, které on k tanci vůbec nebral, všimnulo jeho nohou při tanci a k svému údivu zpozorovalo, že místo mužských botků má malá, koňská kopýtká. Věděla, že je to vodník, přestrojený za myslivce. Rychle sběhlo děvče k hudeb-

nikům a sdělilo jim tajemství. Jaké bylo překvapení všech, když místo skočné polky zahrála hudba mariánskou »Tisíckrát pozdravujeme tebe.« Jak ji však vodník uslyšel, vyskočil z kola a od té doby se v Týně neukázal. (Příště ostatek.)

D r o b n é z p r á v y

Hromové kameny. Již dávno před válkou nalezen byl na Veselíčku v čísle 52 »hromový kámen«, krásný to mlat provrtaný. Tehdejší majitel upotřebil jej ku léčení zatvrdlého vemene krav a to tak horlivě, že byl po jedné straně třením skoro prohlouben. Mlat byl tehdy darován dle sdělení p. Fr. Nádvorníka sběrateli pro museum. — Pan Fr. Nádvorník kořal v roce 1908 sklep a v hloubce asi 80 cm přišel na zvětralé kosti. Při tom našel půl menšího mlatu a jednu kamennou sekyrku dvakrát provrtanou — jeden větší otvor a nad ním ještě menší. Nález svůj daroval p. Loníčkoví. — V panských stodolách na Veselíčku nalezeny byly též kamenné mlaty, které tenkrát vesměs považovány byly za »hrobové kameny«. Asi před 70 roky udeřil totiž blesk do stodol a zapálil. Tu mysleli lidé, že jest to od blesku svařený písek. — V Dolním Újezdě v čísle 19 při kopání základů stáje našel p. V. Zatloukal zachovalou kamennou sekerku, kterou daroval redakci časopisu.

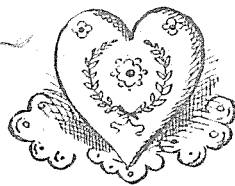
Výnos půdy na Lipensku roku 1749. R. 1749 byl zaznamenán největší výnos po měřici následně: ve Velkých Prosenicích 5 měřic, v Malých Prosenicích 4½ měřice; po 4 měřicích v Lipníku, Oseku a Tršticích; po 3½ měřici v Jezernici, Kladníkách, Horních Něčicích, Trnávce, Tupci, Týně a Dolním Újezdě; nejmenší výnos po 2½ měřici v Daskabátě, Kozlě, Lazničkách, Lazníkách, Podhoří, Ranošově, Slavkově a Švrčově. V ostatních osadách po 3 měřicích. Nyní se poměry důmyslným hospodářstvím změnily. (Poznámka: 1 měřice pole = 19·18 aru, 1 měřice dutá = 61·487 l). J. B.

Lidové nápisy na velikonoční vajíčka od Jana Huba z Hustopěče.

1. Úpomínka — krásné věno, v každém srdci uloženo, proto si ji uchovej ana mne si vzpomínej!
2. Již vzešlo jarní osení, květy jarní sedmikrásky, milénka si nelení, poslala mi pomlázky.
3. Tvůj zpěv slyší skřivánek, do svých not to skládá, až ty budeš štěpánek, pak tě mám již ráda.
4. V té naší zahradě roste koření, kdo mu nerozumí, ať se ožení. Ožeň se, synečku, vezmi si mě, píšeš-li jednu kávu, pak dostaneš dvě.

5. Kdo mě miluje — toho já víc, kdo mě málo — toho já nic.
6. Radost mám a srdce cítí, že mohu lásku na kraslici projeviti.
7. Sotva slunka první světlo k zemi od obzoru slétlo, k tobě, drahý, jsem chvátala, bych kraslici svou ti podala.
8. Volným proudem léta plynou do bezedné věčnosti, v srdci mém však nepominou city vroucí vděčnosti. Nezaniknou, až ve tmavém hrobě, přijmi vajíčko z lásky — v dnešní době.
9. Čekala jsem až se rozední až tu nocí poslední závoj černý povybledne. Chci tě prositi o přízeň; tuto kraslici čti každý den!
10. Nejmilejší a nejdražší, přijmi na kraslici přání. Ať závoj štěstí nejspokojnější tebe i mne blaží bez ustání.
11. Koho bych ráda? divná to otázka; mého hochu baví jen pomlázka.
12. Kdyby tě, miláčku, na světě nebylo, komu by srdéčko moje žaly své nosilo?
13. Mé oko se přes hory dívá, kde můj miláček bydlívá; tam odtud teplý vítr věje a mně pzdravení přináseje. I ty přijmi pzdravení, až kraslice přijde do tvých dlaní.
14. Jak tato konvalinka vůni vydává, tak láska ti kraslici podává.
15. Až bude ve tvém srdci moje jméno smazáno, zde N. N. bude napsáno.
16. Když tě srdéčko bolí, zajdi si do širých polí; najdeš tam vzácné kvítečko, to utrhni a ohřeje tvé srdéčko.
17. Můj drahý N., ráda tě mám, škrabané vajíčko z lásky ti dám a na potkání zdvořilost pak sobě sjednáme budoucnost.

18. Ptáš se, zda-li tě v mysli nosím,
přijmi tu kraslici z lásky prosím.
19. Jako motýlek miluje máj,
jako slavíček miluje háj,
jak andělíček miluje nebe,
tak já můj hochu miluji tebe.
20. Co platno kvítku, kterým vítr věje,
co platna láska, jež je bez naděje.

Nově zřízená
DROGERIE
Ant. Macků,
Lipník (Osecká ulice)

Dodá levně:

Barvy, laky, fermeže. Fotopotřeby.
Toaletní mýdla, voňavky. Trestě
likérové. - Rum, čaj, koňak, vína.
Octová tresť s vinnou příchuťí. Mine-
rální vody. - Benzin, oleje strojní.

Speciální výroba všech druhů
kočárů, vyjížďkových
vozíků, rychlíků,
nákladních hospodář. vozů
a jich opravu provádí za ceny nejlevnější

FR. MINISTR
v Lipníku n. B.

Brněnská banka

filiálka v Lipníku n. B.

přijímá

VKLADY

na knížky
a běžné účty

a úrokuje je výhodně bez
jakékoliv výpovědi.

Provádí veškeré obchody
bankovní a směnárni
s největší pečlivostí.

Akciový kapitál Kč 25,000.000.

Reservní fond 4,000.000.

Telefon čís. 20.